

Характеристика портрета потенційного корупціонера

Лапко Олександр Віталійович, заступник начальника Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України

Онтологічний підхід до тлумачення поняття корупції (як нормативно - правового, так і науково-методологічного), наочно виявляє її суто гуманітарну забарвленість.

Вітчизняні дослідники соціально-психологічних засад корупції як гуманітарного явища (В. С. Медведєв, В. Ю. Мейтус, Ірхін Ю. Б., М. І. Мельник, О. В. Шаповалов) серед основних причин її виникнення, зокрема, визначають:

- психологічну схильність до вчинення правопорушних дій;
- наявність певної соціальної, афективної чи моральної патології особистості;
- недосконалість (відсутність) належного психологічного супроводження в органах державної влади.

У зазначених чинниках наявно виявляється психологічна складова корупції як форми соціальної девіації.

Наші власні дослідження свідчать, що потенційну корупційність як гуманітарний феномен складають певні соціальні, моральні, етичні, індивідуально-психологічні та моральнісні компоненти.

Зокрема, підвищену корупційну загрозу особистості становлять соціально-психологічні вади, які в кримінальній психології відносяться до категорії соціальних патологій:

- корупційна спрямованість;
- корупційна мотивація;
- корупційні схильності;
- корупційні здібності.

У залежності від джерел та умов буття людини як соціальної істоти сутність зовнішніх поведінкових форм потенційного корупціонера обумовлюється:

- 1) індивідуально-психологічними рисами;
- 2) біологічними засадами;
- 3) умовами виховання;
- 4) впливом на психіку навколишнього середовища і соціуму.

Біологічні засади корупційної схильності особистості до порушень установлених норм права, моралі та етики, соціальних обмежень чи перешкод обумовлює суспільна сутність людини.

Практично всім людям у світі, як окремому біологічному ряду, притаманні такі основні види правопорушної поведінки:

- девіантна поведінка (різноманітні відхилення від норми);
- делінквентна поведінка (злочинне поводження);

- аддиктивна поведінка (пов'язана з різними залежностями чи зловживанням психотропних речовин).

Враховуючи суто гуманітарну основу корупції як соціального явища, провідним спонукальним чинником виникнення корупційної поведінки є девіалізація особистості. Тобто - патологічна схильність не підпорядковуватися встановленим нормам.

Цікаво, що переважна більшість девіантів належить до „благополучних” верств населення. На думку Л. Б. Філонова схильність до вчинення правопорушень представників соціально благополучних прошарків населення (особливо - заможних соціальних груп) з точки зору соціальної психології обумовлюється усвідомленим ігноруванням чинних соціальних норм саме через їх неприйняття в якості соціально-значимих обмежень.

Тобто, переважна частка норм соціальної поведінки та суспільного поведіння представниками заможних соціальних груп сприймається в якості небажаних обмежень.

Таким чином, виникає підсвідоме прагнення уникати природні обмеження та перепони на шляху до соціального благополуччя.

На ґрунті підсвідомого небажання сприймати чинні соціальні норми формується девіантно-делінквентна поведінка, яка на більш високому рівні розвитку виявляється уже в усвідомленому порушенні чинних правових, моральних чи етичних норм. Тобто, поведінка людини зі звичайної девіантної перетворюється на свідомо делінквентну.

Враховуючи, що даний механізм полягає в дискурсі соціального буття благополучних прошарків населення (заможних соціальних груп), яким не притаманне вчинення соціально-небезпечних, жорстоких та зухвалих злочинів, свідомо делінквентна поведінка в дорослому віці благополучних людей виявляється саме в корупційних діях.

За даними наших власних психологічних досліджень процес формування власного внутрішнього світу (уявлення, світогляду) потенційного корупціонера складається із таких елементів:

- прояв індивідуальності (протест);
- визнання оточення чи соціуму (формального і неформального);
- схвалення значимих людей.

Самі собою окремо кожен з цих компонентів не містить у собі жодних ознак загрозовості чи небезпеки, але, сукупність цих чинників у єдиному симптомокомплексі тягне за собою виникнення латентної делінквентної поведінки, як правило - корупційної.

Потенційна схильність особистості до вчинення усвідомлених латентних правопорушних дій (зокрема - корупційних) виникає в соціально благополучній особистості (у законослухняної людини) внаслідок таких морально-психологічних чинників:

- відчуття соціальної нерівності;
- відчуття неповноцінності чи ущербності;
- відчуття другорядності чи непотрібності.

У комплексі ці морально-психологічні чинники створюють потенційну налаштованість (якнайменше - готовність) на вчинення усвідомлених латентних правопорушник дій, зокрема, корупційних.

Розроблений нами типовий психологічний портрет потенційного корупціонера дозволяє встановити, що підґрунтям виникнення правопорушної поведінки корупційного характеру у чоловіків активного репродуктивного віку (25-45 років) як правило є порушення статтеворольовій ідентифікації в ранньому дитинстві.

Симптомокомплекс правопорушної поведінки корупційного характеру у чоловіків дорослого віку (понад 25 років від народження) здебільшого обумовлюється пролонгованими вадами у соціально-психологічній сфері особистості (що формується навколишнім соціальним середовищем), які виникли в дитинстві й розвивалися в юнацтві внаслідок впливу таких чинників:

- відсутність акцентів на маскулінних заняттях сина з боку матері (провокує гіперкомпенсацію маскулінних проявів у соціальній діяльності);
- відторгненість батьком (вітчимом);
- пуританський характер матері;
- гіперопіка та гіперлюбов матері до сина (позиція улюбленця);
- прагнення матері бути в центрі уваги сина;
- боязнь отримання травм у дитинстві (на фобічному рівні);
- уникнення бійок, змагальних ігор та ситуацій;
- відчуття й почуття самотності.

Окреслені психологічні чинники є орієнтовними маркерами ймовірності виникнення корупційних проявів у поведінці людини, які ґрунтуються на підсвідомому прагненні до самоствердження в соціумі.

Їх врахування має забезпечуватися повним комплексом заходів соціально-психологічного вивчення особистості та методів психологічного портретування.

Завчасна діагностика та виявлення провокуючих чинників, що обумовлюють потенційну схильність до вчинення правопорушник дій корупційного характеру, дозволить суттєво знизити потенційний ризик виникнення безпосередньо корупційної поведінки.